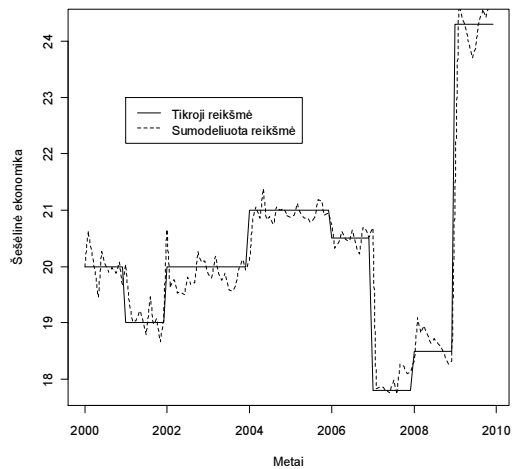
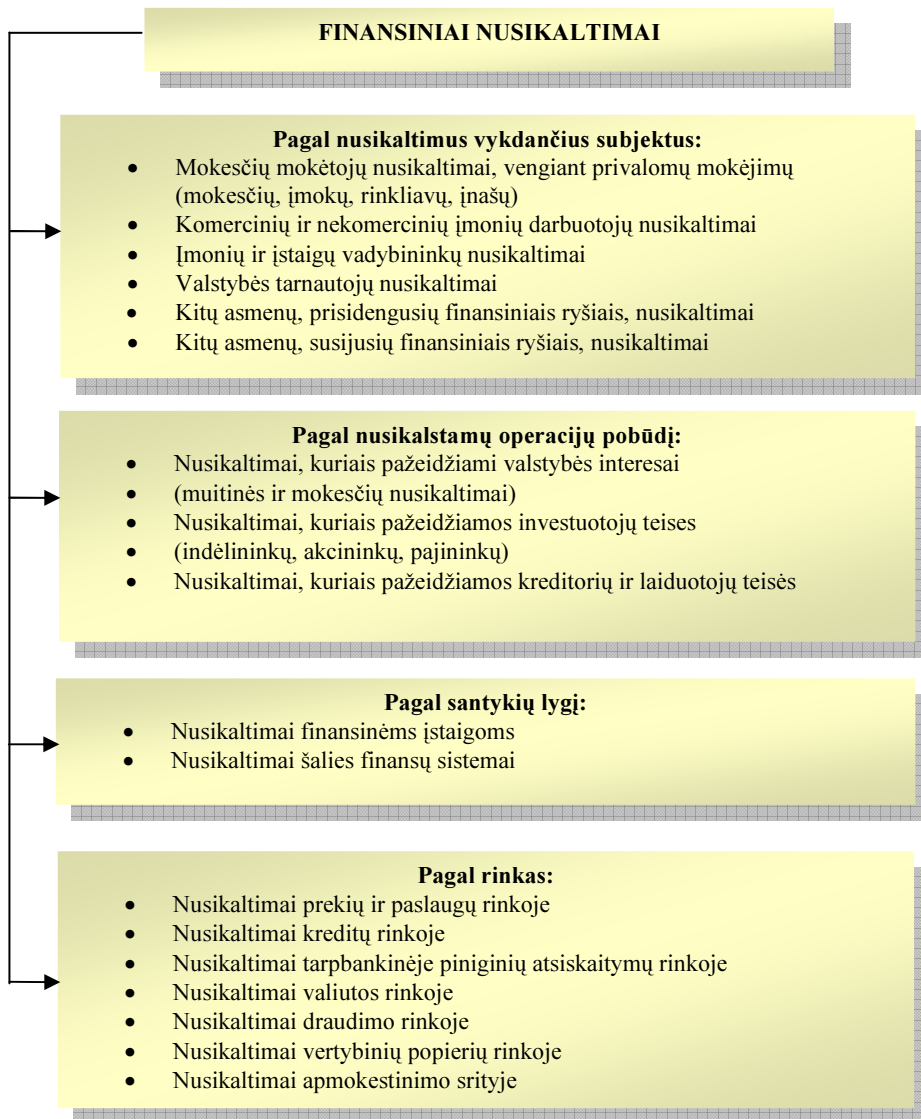

Priedai

A priedas. Šešėlinės ekonomikos vertinimo modelio grafinis vaizdas, gautas pagal daugiamatės regresijos metodą

B priedas. Finansinių nusikaltimų klasifikacija

Sudaryta autorės, remiantis Д. Макаров (1998), F. Schneider (2005a), J. Thomas (2000); M. E. Sharpe (2007a, 2007b); C. Bajada (2005); Основы теневой...(2004); I. U. Barsukova (2005).

C priedas. Svarbiausi oficialiai neapskaitytos ekonomikos Lietuvoje tyrimo rezultatai

2002–2003 m. Statistikos departamento prie LRV atlikto neapskaitytos ekonomikos tyrimo duomenimis, nefinansinių įmonių sektoriuje vidutiniškai nedeklaruojama apie 14,3 proc. pajamų. Nedeklaruojamų pajamų dalis svyruoja nuo 1,8 proc. energetikos, iki 50,0 proc. žuvininkystės, 35,6 proc. miškininkystės, 32,9 proc. asmeninių paslaugų, 25,2 proc. tekstilės, 17,8 proc. leidybos, 15,4 proc. baldų gamybos veikloje. Šie vertinimai remiasi Valstybinės mokesčių inspekcijos darbuotojų apklausa ir oficialiosios statistikos duomenų šaltiniais. (Rezultatai gauti pagal ekonomines veiklos rūšis ir įmonių grupes pagal nuosavybės formą).

Neregistruotų samdomų darbuotojų skaičius vertinamas 104 tūkstančiais. Nemažą dalį jie sudarė statybos ir apdirbamosios pramonės (po 23 proc.), žemės ūkio, medžioklės ir miškininkystės veiklos rūšių įmonėse (20 proc.). Vertinta gretinant ir analizuojant darbo jėgos tyrimo ir darbo užmokesčio statistikos duomenis.

2002 m. ūkio subjektai nedeklaravo mažiausiai 23 proc. formaliai ir neformaliai samdomiems darbuotojams mokamo darbo užmokesčio. Nedeklaruojamo darbo užmokesčio daliai įvertinti, be jau minėtų, buvo analizuojami ir namų ūkių tyrimų duomenys bei informacija apie gyventojų indėlius bankuose.

Mažose mažmeninės prekybos įmonėse nedeklaruojamos apyvartos dalis sudarė apie 26 proc., vidutinėse – apie 15 proc., o didelėse – apie 4 – 6 proc. 2002 m. tiesiogiai neapskaityta 1,6 mlrd. Lt, arba 14,6 proc. mažmeninės prekybos įmonių apyvartos. Vertinimai atlikti, remiantis minėta apskričių valstybinių mokesčių inspekcijų darbuotojų ir prekybos įmonių ekspertų apklausa bei Lietuvos turgavietėse surinkta informacija.

Atskirai buvo nagrinėjama neapskaityta prekybos naudotais automobiliais apyvartos dalis. Apklausų automobilių turgavietėse ir ekspertinių vertinimų rezultatai parodė, jog 2002 m. neapskaityta apyvartos dalis siekė nuo 20 iki 30 proc. (apie 500 mln. Lt).

Tyrimas atskleidė, kad valstybinėse gydymo įstaigose darbuotojai neoficialiai galėjo uždirbti apie 59 mln. Lt, o švietimo sistemos specialistų neoficialiai suteiktos korepetitorių paslaugos įvertintos 27 mln. Lt. Šie vertinimai gauti, naudojantis moksleivių ir gyventojų apklausomis bei specialiujų tarnybų suteikta informacija.

C priedo tęsinys

Tyrimas aprėpė ir nelegalias veiklos rūšis. Jų sukuriama bendroji pridėtinė vertė sudarė apie 0,9 proc. 2002 m. šalies BVP. Kad būtų galima BVP palyginti tarptautiniu mastu, nelegalių veiklos rūšių sukuriama pridėtinė vertė į BVP apimtį neiškaičiuojama. Remiantis Policijos departamento, Valstybinės mokesčių inspekcijos, Kriminalinės policijos biuro Nusikaltimų tyrimų tarnybos, Valstybės sienos apsaugos tarnybos, Muitinės departamento, Valstybinės sveikatos priežiūros tarnybos, AIDS centro, Vilniaus narkologijos centro, visuomeninių organizacijų pateikta informacija ir žiniasklaida, buvo analizuojamos ir vertinamos šios nelegalios veiklos rūšys: nelegali alkoholio gamyba ir pardavimas, narkotinių medžiagų gamyba ir pardavimas, seksualinės paslaugos, vogtų automobilių pardavimas, nelegali garso, vaizdo ir kitų įrašų bei kompiuterinių žaidimų kopijų gamyba ir platinimas.

Tyrimu nustatyta Lietuvoje nedeklaruojamų pajamų dalis 2002 m. pagal ekonominės veiklos rūšis

Veiklos rūšis	Dalis, procentais
Miškininkystė, medienos ruošą	35,6
Žuvininkystė	50,0
Maisto produktų ir gėrimų gamyba	13,3
Tekstilės gaminių gamyba	25,2
Medienos ir medienos gaminių gamyba	13,2
Leidyba, spausdinimas	17,8
Guminių ir plastikinių gaminių gamyba	3,7
Baldų gamyba	15,4
Elektros, dujų ir vandens tiekimas	1,8
Vandens rinkimas, valymas ir paskirstymas	3,8
Statyba	18,3
Mažmeninė prekyba	16,5
Variklinių transporto priemonių pardavimas, techninė priežiūra ir remontas	22,7
Viešbučiai ir restoranai	21,0
Kelių transportas	19,2
Paštas ir nuotoliniai ryšiai	6,4
Nekilnojamojo turto operacijos	24,1
Kita verslo veikla	35,9
Švietimas	15,1
Sveikata ir socialinis aprūpinimas	25,0
Poilsio organizavimo, kultūrinė ir sporto veikla	10,3
Kita aptarnavimo veikla	32,9
Vidutiniškai nefinansiniame sektoriuje	14,3

Šaltinis: Oficialiai neapskaitytos...2004.

D priedas. Šešėlinės ekonomikos kompleksinio vertinimo rezultatų matricos pavyzdys

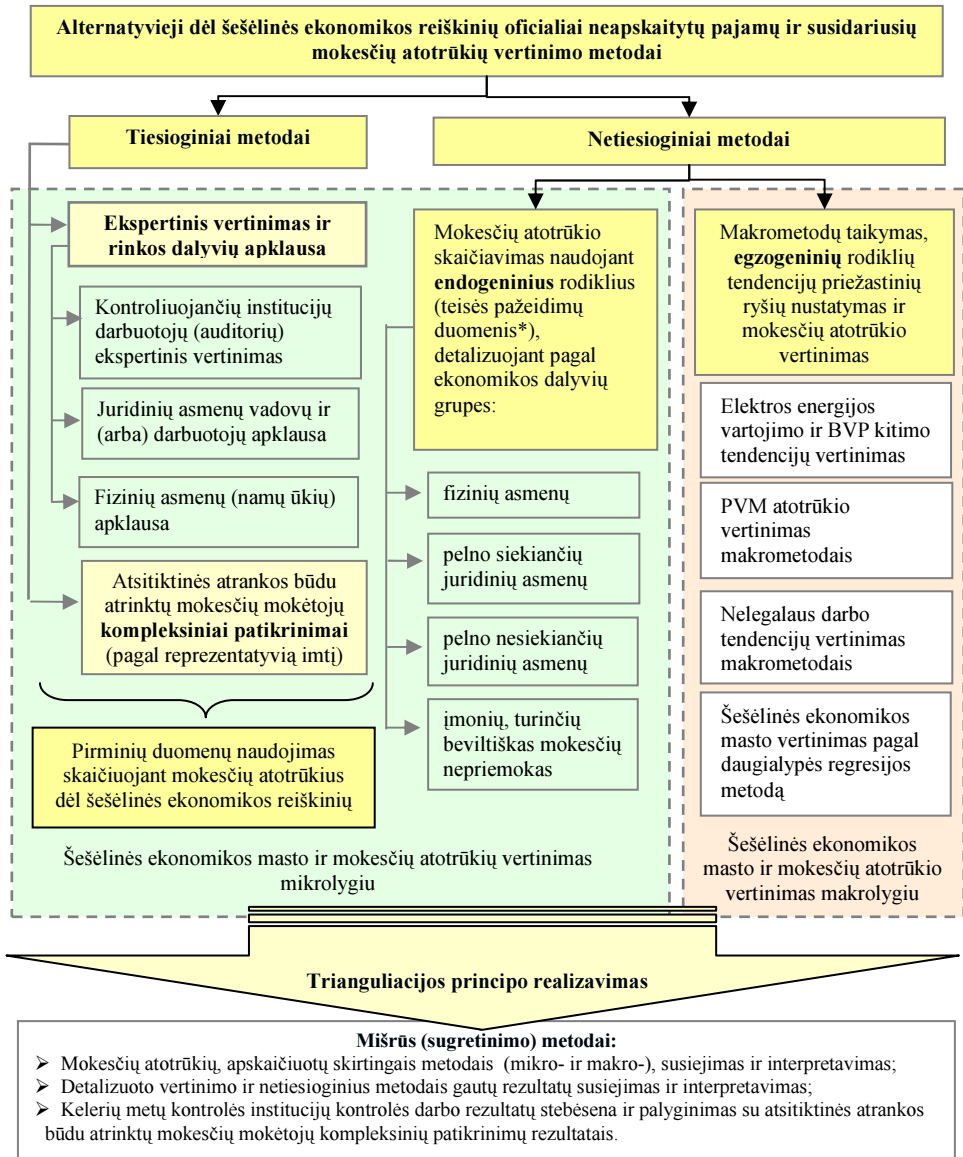
ŠEŠĖLINĖ EKONOMIKA	Šešėlinės ekonomikos reiškiniai	Šešėlinės ekonomikos reiškinų kiekybiniai įverčiai		Apskaičiuoti rodikliai			Tikroji ek. rezultatų apimtis
		Papildymo rodikliai	Masto rodikliai	Ekonomikos subjektų skaičius	Ekonominės veiklos rezultatai	Mokesčių atotrūkis (MA)	
				ŠE dalyvių sk. (F.)	Nedeklaruota pajamų, mln. Lt	Negauta mokesčių, mln. Lt	
A reiškinų grupė	A1 reiškinys	P _{A1}	M _{NP_A1}	F _{A1}	NPAJ _{A1}	MA _{A1}	...
	A2 reiškinys	P _{A2}	M _{NP_A2}	F _{A2}	NPAJ _{A2}	MA _{A2}	...

	A _n reiškinys	P _{A_n}	M _{NP_A_n}	F _{A_n}	NPAJ _{A_n}	MA _{A_n}	...
B reiškinų grupė	B1 reiškinys	P _{B1}	M _{NP_B1}	F _{B1}	NPAJ _{B1}	MA _{B1}	...
	B2 reiškinys	P _{B2}	M _{NP_B2}	F _{B2}	NPAJ _{B2}	MA _{B2}	...

	B _n reiškinys	P _{B_n}	M _{NP_B_n}	F _{B_n}	NPAJ _{B_n}	MA _{B_n}	...

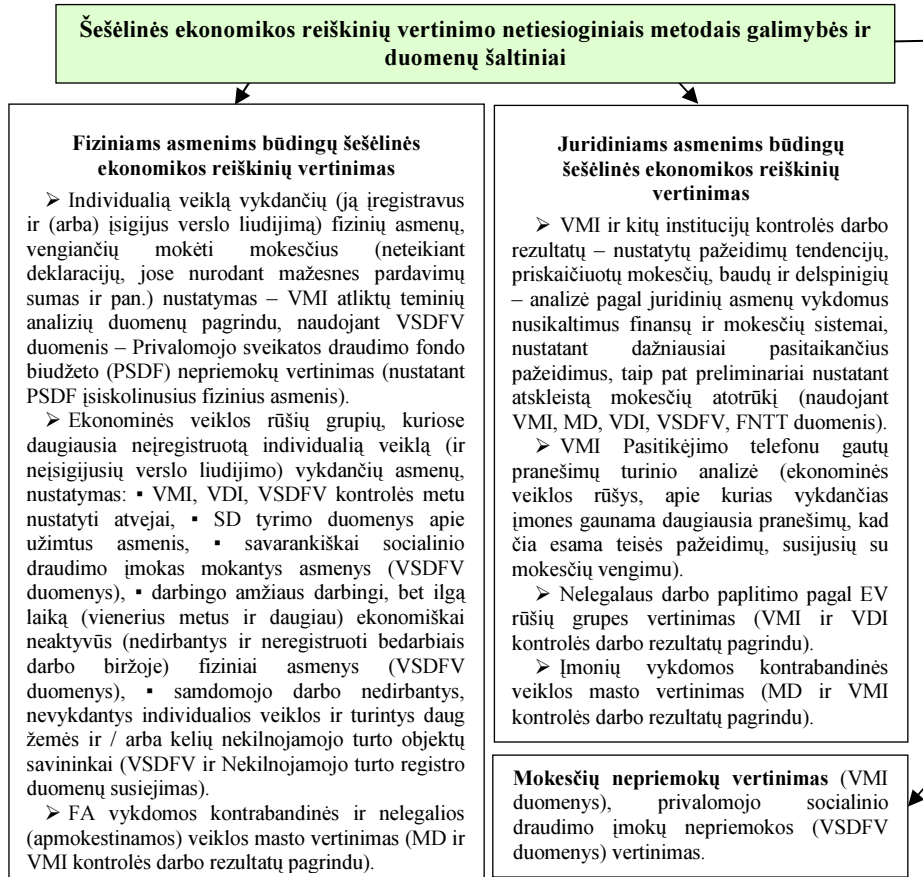
Sudaryta autorės.

E priedas. Alternatyvieji šešėlinės ekonomikos kompleksinio vertinimo metodai

* Teisės pažeidimų nustatymo metu priskaičiuotų mokesčių tendencijų vertinimas.

F priedas. Alternatyvieji šešėlinės ekonomikos reiškinių vertinimo netiesioginiais metodais būdai ir galimi duomenų šaltiniai

Santrumpos:

VMI – Valstybinė mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos

VDI – Lietuvos Respublikos valstybinė darbo inspekcija

FNTT – Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos

MD – Muitinės departamentas prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos

VSDFV – Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos

SD – Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės

Sudaryta autorės.

G priedas. Ekspertų apklausos klausimyno struktūra

Eil. nr.	Klausimų grupės pavadinimas	Tikslai, kurių siekta ekspertų apklausos metu	Klausimų skaičius
1.	Šešėlinės ekonomikos samprata ir šešėlinės ekonomikos reiškinių paplitimas	Sužinoti ekspertų nuomonę, kas priskirtina „šešėlinės ekonomikos“ konceptui, kaip kito šešėlinės ekonomikos reiškinių paplitimo rodikliai nagrinėjamais laikotarpiais (2006–2008 m. ir 2009–2011 m.).	6
2.	Šešėlinės ekonomikos priežastys ir veiksniai	Išsiaiškinti pagrindinius motyvus, dėl kurių ekonomikos subjektai pradeda vykdyti šešėlinę ekonominę veiklą ir ją plėtoja. Nustatyti šešėlinės ekonomikos atsiradimo priežasčių ir jos vystymosi veiksnių santykinį „reikšmingumą“, svarbiausias šešėlinės ekonomikos priežastis ir veiksnius.	4
3.	Fizinių asmenų vykdomų šešėlinės ekonomikos reiškinių paplitimo vertinimas	Įvertinti apie kiekvieno šešėlinės ekonomikos reiškinių (pagal 1.9 paveiksle pateiktą klasifikaciją) paplitimo ir masto rodiklius nagrinėjamais laikotarpiais (2006–2008 m. ir 2009–2011 m.).	14
4.	Pelno siekiančių juridinių asmenų vykdomų šešėlinės ekonomikos reiškinių paplitimo vertinimas	Kiekvieno šešėlinės ekonomikos reiškinių paplitimui ir mastui įvertinti skirtas atskiras klausimas, kurį sudaro 4–6 klausimai apie tiriamo reiškinių paplitimą ir mastą. Klausimuose apie juridiniams asmenims būdingus šešėlinės ekonomikos reiškinius atsakymai yra detalizuoti pagal įmonių dydį (kriterijus – darbuotojų skaičius įmonėje, išskirtos tokios įmonių grupės: iki 9 darbuotojų; 10–19 darbuotojų; 20–249 darbuotojai; 250–499 darbuotojai; 500 ir daugiau darbuotojų).	16
5.	Šešėlinės ekonomikos mažinimo būdai	Nustatyti, kokie šešėlinės ekonomikos mažinimo būdai (ekonominiai, teisiniai-administraciniai, socialiniai-psichologiniai), ekspertų nuomone, būtų efektyviausi Lietuvoje.	4
6.	Duomenys apie respondentą ir jo darbo patirtį	Nustatyti respondentų pasiskirstymą pagal įvairias charakteristikas, įvertinus galimą poreikį įvairiais pjūviais detalizuoti tyrimo rezultatus.	8
Iš viso:			52

Sudaryta autorės.

H priedas. Ekspertų atsakymų statistinio suderinamumo tikrinimo rezultatai

1H lentelė. Nepriklausomų ekspertų imčių nuomonių (apie šešėlinės ekonomikos reiškinių paplitimo tendencijas) suderinamumo tikrinimo rezultatai

Šešėlinės ekonomikos reiškinių grupė	2006–2008 m.*		2009–2010 m.**	
	Apskaičiuota reikšmė***	Kritinė reikšmė	Apskaičiuota reikšmė***	Kritinė reikšmė
Individualią veiklą vykdančių fizinių asmenų (įskaitant ūkininkus) teisės pažeidimai	2,01	2,58	1,72	2,58
Fizinių asmenų pajamų slėpimas, mokesčių mažinimas ir vengimas, pritaikant palankesnius įstatymų aiškinimus	1,98	2,58	0,98	2,58
Pelno siekiančių juridinių asmenų su darbo santykiais susijusių ar jų esmę atitinkančių pajamų slėpimas, vengiant mokesčių	0,56	2,58	1,50	2,58
Pelno siekiančių juridinių asmenų veiklos pajamų slėpimas	1,88	2,58	1,23	2,58
Pelno siekiančių juridinių asmenų mokesčių mažinimas ir vengimas, pritaikant palankesnius įstatymų aiškinimus	0,98	2,58	0,98	2,58
Pelno nesiekiančių juridinių asmenų teisės pažeidimai	2,30	2,58	0,56	2,58

* Ekspertų apklausos metu pateiktas klausimas: „Ar nurodyti šešėlinės ekonomikos reiškiniai 2006–2008 m. buvo paplitę?“ Galimas reikšmių intervalas: 1 – visiškai nepaplitęs reiškinys, 2 – nepaplitęs reiškinys..., 5 – labai paplitęs reiškinys; 0 – nežinau, sunku pasakyti). Skaičiuojant reikšmių vidurkius nebuvo įtrauktos „0“ reikšmės.

** Ekspertų apklausos metu pateiktas klausimas: „Kaip keisis nurodyti šešėlinės ekonomikos reiškinių paplitimas 2009–2011 m.“ Galimas reikšmių intervalas: 1 – labai žymiai sumažės, 2 – žymiai sumažės..., 9 – labai žymiai padidės; 0 – nežinau, sunku pasakyti. Skaičiuojant reikšmių vidurkius, nebuvo įtrauktos „0“ reikšmės.

*** Taikant hipotezės apie vidurkių lygybę metodą.

H priedo tęsinys

Pritaikius χ^2 suderinamumo kriterijų, nustatyta, kad pasirinktų atsakymo variantų dažniai buvo statistiškai reikšmingai skirtingi (2H lentelė), $\alpha = 0,05$.

Parentant skirtingas ekspertų charakteristikų ir pasirinktų atsakymų apie šešėlinės ekonomikos reiškinių tendencijas, kai buvo taikomas Mano-Vitnio-Vilkoksono kriterijus, patikrinta, ar tam tikros ekspertų charakteristikos turėjo įtakos pasirinktam atsakymui.

Nustatyta, kad ekspertai, kurie turi didesnę patirtį mokesčių mokėtojų kontrolės srityje, statistiškai reikšmingai skirtingai vertino R_1 reiškinių grupės („Individualią veiklą vykdančių fizinių asmenų (įskaitant ūkininkus) teisės pažeidimai“) mastą, $\alpha = 0,05$.

Atlikus tą patį testą, paaiškėjo, jog ekspertai, kurie dažniausiai tikrindavo fizinius asmenis, statistiškai reikšmingai skirtingai vertino R_1 , R_2 ir R_3 reiškinių grupių mastus, $\alpha = 0,05$.

2H lentelė. Ekspertų apklausos rezultatų apie šešėlinės ekonomikos reiškinių grupių paplitimą 2006–2008 m. statistinio suderinamumo tikrinimo rezultatai

Reiškinių grupė	Vidurkis*	χ^2 kriterijaus p -reikšmė	Mano-Vitnio-Vilkoksono kriterijaus p -reikšmė (požymis: darbo patirtis)	Mano-Vitnio-Vilkoksono kriterijaus p -reikšmė (požymis: dažniausiai tikrinti fiziniai asmenys, vykdančys individualią veiklą)	Mano-Vitnio-Vilkoksono kriterijaus p -reikšmė (požymis: dažniausiai tikrintos individualios įmonės)	Mano-Vitnio-Vilkoksono kriterijaus p -reikšmė (požymis: dažniausiai tikrinti pelno siekiantys juridiniai asmenys)	Mano-Vitnio-Vilkoksono kriterijaus p -reikšmė (požymis: „Nekilnojamojo turto operacijos“)	Mano-Vitnio-Vilkoksono kriterijaus p -reikšmė (požymis: „Statyba“)	Kruskalo-Voliso kriterijaus p -reikšmė (požymis: tikrinti skirtingo dydžio mokesčių mokėtojai)
R_1	3,30	0,000	0,036	0,002	0,432	0,085	0,163	0,152	0,818
R_2	3,54	0,000	0,201	0,027	0,133	0,085	0,011	0,131	0,047
R_3	3,42	0,000	0,588	0,014	0,322	0,469	0,748	0,169	0,592
R_4	3,24	0,000	0,477	0,329	0,458	0,504	0,706	0,301	0,318
R_5	3,27	0,000	0,613	0,328	0,421	0,938	0,107	0,588	0,978
R_6	2,96	0,000	0,486	0,133	0,766	0,581	0,694	0,077	0,121

Reiškinių grupės:

R_1 – Individualią veiklą vykdančių fizinių asmenų (įskaitant ūkininkus) teisės pažeidimai

R_2 – Fizinių asmenų pajamų slėpimas, mokesčių mažinimas ir vengimas, pritaikant palankesnius įstatymų aiškinimus

R_3 – Pelno siekiančių juridinių asmenų su darbo santykiais susijusių ar jų esmę atitinkančių pajamų slėpimas, vengiant mokesčių

R_4 – Pelno siekiančių juridinių asmenų veiklos pajamų slėpimas

R_5 – Pelno siekiančių juridinių asmenų mokesčių mažinimas ir vengimas, pritaikant palankesnius įstatymų aiškinimus

R_6 – Pelno nesiekiančių juridinių asmenų teisės pažeidimai

* Ekspertų apklausos metu pateiktas klausimas: „Ar nurodyti šešėlinės ekonomikos reiškiniai 2006–2008 m. buvo paplitę?“ Galimas reikšmių intervalas: 1 – visiškai nepaplitęs reiškinys, 2 – nepaplitęs reiškinys..., 5 – labai paplitęs reiškinys; 0 – nežinau, sunku pasakyti). Skaičiuojant reikšmių vidurkius, nebuvo įtrauktos „0“ reikšmės.

H priedo tęsinys

Ekspertai, kurie dažniausiai tikrindavo nekilnojamojo turto operacijas vykdančias įmones, statistiškai reikšmingai skirtingai vertino R_2 reiškinų grupės („Fizinių asmenų pajamų slėpimas, mokesčių mažinimas ir vengimas, pritaikant palankesnius įstatymų aiškinimus“) mastą, $\alpha = 0,05$.

Atlikus Kruskalio-Voliso testą, nustatyta, kad respondentų grupės (jas sudarant pagal tai, kokio dydžio mokesčių mokėtojus jie dažniausiai tikrindavo) taip pat statistiškai reikšmingai skirtingai vertino R_2 reiškinų grupės mastą, $\alpha = 0,05$.

Naudojant Frydmano testą, įsitikinta, jog tirtų reiškinų grupių masto tendencijas ekspertai nurodė statistiškai reikšmingai skirtingai ($p = 0,000$, $\alpha = 0,05$).

3H lentelė. Ekspertų apklausos rezultatų apie šešėlinės ekonomikos reiškinų grupių tendencijas 2009–2011 m. statistinio suderinamumo tikrinimo rezultatai

Reiškinų grupė	Vidurkis*	χ^2 kriterijaus p -reikšmė	Mano-Vilkokso kriterijaus p -reikšmė (požymis: darbo patirtis)	Mano-Vilkokso kriterijaus p -reikšmė (požymis: dažniausiai tikrinti fiziniai asmenys, vykdančys individualią veiklą)	Mano-Vilkokso kriterijaus p -reikšmė (požymis: dažniausiai tikrintos individualios įmonės)	Mano-Vilkokso kriterijaus p -reikšmė (požymis: dažniausiai tikrinti pelno siekiantys juridiniai asmenys)	Mano-Vilkokso kriterijaus p -reikšmė (požymis: dažniausiai tikrintas EV sektorius „Nekilnojamojo turto operacijos“)	Mano-Vilkokso kriterijaus p -reikšmė (požymis: dažniausiai tikrintas EV sektorius „Statyba“)	Kruskalio-Voliso kriterijaus p -reikšmė (požymis: tikrinti skirtingo dydžio mokesčių mokėtojai)
R_1	6,06	0,000	0,039	0,495	0,750	0,646	0,478	0,984	0,749
R_2	6,17	0,000	0,001	0,349	0,646	0,641	0,711	0,823	0,614
R_3	6,40	0,000	0,003	0,942	0,682	0,089	0,094	0,024	0,302
R_4	6,33	0,000	0,007	0,688	0,686	0,117	0,301	0,153	0,495
R_5	5,97	0,000	0,009	0,200	0,589	0,138	0,590	0,027	0,386
R_6	5,59	0,000	0,774	0,874	0,565	0,319	0,587	0,031	0,010

Reiškinų grupės:

R_1 – Individualią veiklą vykdančių fizinių asmenų (įskaitant ūkininkus) teisės pažeidimai

R_2 – Fizinių asmenų pajamų slėpimas, mokesčių mažinimas ir vengimas, pritaikant palankesnius įstatymų aiškinimus

R_3 – Pelno siekiančių juridinių asmenų su darbo santykiais susijusių ar jų esmė atitinkančių pajamų slėpimas, vengiant mokesčių

R_4 – Pelno siekiančių juridinių asmenų veiklos pajamų slėpimas

R_5 – Pelno siekiančių juridinių asmenų mokesčių mažinimas ir vengimas, pritaikant palankesnius įstatymų aiškinimus

R_6 – Pelno nesiekiančių juridinių asmenų teisės pažeidimai

* Ekspertų apklausos metu pateiktas klausimas: „Kaip keisis murodytų šešėlinės ekonomikos reiškinų paplitimas 2009–2011 m.“ Galimas reikšmių intervalas: 1 – labai žymiai sumažės, 2 – žymiai sumažės..., 9 – labai žymiai padidės; 0 – nežinau, sunku pasakyti. Skaičiuojant reikšmių vidurkius, nebuvo įtrauktos „0“ reikšmės.

H priedo tęsinys

Atliktas χ^2 suderinamumo kriterijaus testas leidžia įsitikinti, jog pasirinktų atsakymo variantų dažniai buvo statistiškai reikšmingai skirtingi (3H lentelė), $\alpha = 0,05$. Mano-Vitnio-Vilkoksono kriterijumi buvo patikrinta, ar tam tikri eksperto požymiai turėjo įtakos pasirinktam atsakymui. Rezultatai parodė, kad ekspertai, kurie turi didesnę patirtį mokesčių mokėtojų kontrolės srityje, statistiškai reikšmingai skirtingai vertino visų reiškinių, išskyrus R_6 reiškinių grupės („*Pelno nesiekiančių juridinių asmenų (įvairių organizacijų, religinių bendruomenių, asociacijų ir kt.) teisės pažeidimai*“) kitimo tendencijas, $\alpha = 0,05$. Tas pats testas parodė, jog ekspertai, kurie dažniausiai tikrindavo statybos sektoriaus įmones, statistiškai reikšmingai skirtingai vertino R_3 reiškinių grupės („*Pelno siekiančių juridinių asmenų su darbo santykiais susijusių ar jų esmę atitinkančių pajamų slėpimo, vengiant mokesčių*“), R_5 reiškinių grupės („*Pelno siekiančių juridinių asmenų mokesčių mažinimo ir vengimo, pritaikant palankesnius įstatymų aiškinimus*“) ir R_6 reiškinių grupės („*Pelno nesiekiančių juridinių asmenų teisės pažeidimai*“) mastų pasikeitimus, $\alpha = 0,05$. Pagal Kruskalio-Voliso testą, kurio metu ekspertai buvo grupuojami pagal dažniausiai tikrintų mokesčių mokėtojų dydį, nustatyta, kad statistiškai reikšmingai skirtingai vertino R_6 reiškinių grupės („*Pelno nesiekiančių juridinių asmenų teisės pažeidimai*“) masto pokyčius, $\alpha = 0,05$. Atlikus Frydmano testą, įsitikinta, jog šių reiškinių masto kitimo tendencijas ekspertai vertino statistiškai reikšmingai skirtingai, $p = 0,000$, $\alpha = 0,05$.

Atlikus porinius Mano-Vitnio-Vilkoksono kriterijaus patikrinimus, įsitikinta, jog ekspertų nuomonei apie reiškinių masto pasikeitimą neturėjo statistiškai reikšmingos įtakos prieš tai jų pasirinktas šio reiškinio masto dydis 2006–2008 m., $p = 0,000$, $\alpha = 0,05$.

Pritaikius χ^2 suderinamumo kriterijų, nustatyta, kad pasirinktų atsakymų variantų dažniai buvo statistiškai reikšmingai skirtingi tiek vertinant reiškinių paplitimą, tiek nurodant paplitimo kitimo tendencijas (4H lentelė), $\alpha = 0,05$. Pagal Mano-Vitnio-Vilkoksono kriterijų patikrinta, ar darbo patirtis turėjo įtakos pasirinktam atsakymui. Nustatyta, kad ekspertai, kurių darbo patirtis didesnė nei 5 metai, statistiškai reikšmingai skirtingai vertino ir reiškinių paplitimą, ir jų kitimo tendencijas (šių reiškinių p -reikšmė $< 0,05$), $\alpha = 0,05$. Atlikus Frydmano testą įsitikinta, jog šių reiškinių paplitimą respondantai vertino statistiškai reikšmingai skirtingai ($p = 0,000$, $\alpha = 0,05$). Tokie pat rezultatai gauti apie paplitimo kitimo tendencijų vertinimą.

H priedo tęsinys

4H lentelė. Ekspertų apklausos rezultatų apie fiziniams asmenims būdingų šešėlinės ekonomikos reiškinių paplitimą 2006–2008 m. ir paplitimo tendencijas 2009–2011 m. statistinio suderinamumo tikrinimo rezultatai

Reiškinyss	Paplitimo vertinimo vidurkis*	Kitimo tendencijos vertinimo vidurkis**	χ^2 kriterijaus p -reikšmė paplitimui	χ^2 kriterijaus p -reikšmė kitimo tendencijai	Mano-Vitnio-Vilkoksono kriterijaus p -reikšmė (požymis: darbo patirtis) paplitimui	Mano-Vitnio-Vilkoksono kriterijaus p -reikšmė (požymis: darbo patirtis) kitimo tendencijai
Individualios veiklos (ją įregistravus ir (arba) išgijus verslo liudijimą) vykdymas nedeklaruojant pajamų	3,43	6,03	0,000	0,000	0,698	0,067
Individualios veiklos vykdymas, jos neįregistravus (įskaitant ir tokius atvejus, kai tokia veikla vėrciamasi „po oficialaus darbo“, t. y., kai samdomi darbuotojai vykdo neregistruotą individualią veiklą)	3,43	6,14	0,000	0,000	0,855	0,066
Ūkininkų ūkiuose vykdomas nelegalus darbas (oficialiai neįdarbinus asmenų)	3,59	6,07	0,000	0,000	0,030	0,006
Ūkininkų gautų pajamų nedeklaravimas	2,97	5,58	0,000	0,000	0,115	0,046
Ūkininkų neteisingas PVM skaičiavimas (nepagrįstas kompensacinio PVM tarifo taikymas, PVM mokėjimo vengimas nuo privatiems poreikiams suvartotų prekių (paslaugų))	2,98	5,52	0,000	0,000	0,745	0,648
Akcizais apmokestinamų prekių (pvz., degalų, tabako gaminių, etilo alkoholio) kontrabanda, neteisėtas disponavimas jomis	3,93	6,87	0,000	0,000	0,002	0,002
Oficialiai užimtų fizinių asmenų fiktyvus nedarbingumas ir jo metu vykdoma oficialiai neregistruota ekonominė veikla arba dirbama, oficialiai neįsidarbinus kitoje įmonėje, padieniais darbininkais ūkiuose, statybos sektoriuje ir pan.	3,21	5,96	0,000	0,000	0,046	0,089
Tikrosios sandorio vertės slėpimas	3,54	5,81	0,000	0,000	0,317	0,010
Fiktyvių sutarčių sudarymas, siekiant mokestinės naudos	3,51	6,02	0,000	0,000	0,826	0,192
Turto (prekių, paslaugų) pardavimo pajamų slėpimas	3,48	6,08	0,000	0,000	0,195	0,016
Pajamų gautų iš savarankiškai vykdomos ekonominės veiklos (pvz., dirbant pagal autorines sutartis), nedeklaravimas	3,20	5,75	0,000	0,000	0,114	0,096
Pajamų iš azartinių lošimų nedeklaravimas	3,46	5,83	0,000	0,000	0,006	0,002
Delsimas mokėti priskaičiuotus mokesčius (mokesčių nepriemokos)	3,06	6,33	0,000	0,000	0,001	0,018
Mokesčių mažinimas ir vengimas, pritaikant palankesnius įstatymų aiškinimus	3,33	6,12	0,000	0,000	0,262	0,966

* Galimas reikšmių intervalas: 1 – visiškai nepaplitęs reiškinys, 2 – nepaplitęs reiškinys..., 5 – labai paplitęs reiškinys; 0 – nežinau, sunku pasakyti). Skaičiuojant reikšmių vidurkius, nebuvo įtrauktos „0“ reikšmės.

** Galimas reikšmių intervalas: 1 – labai žymiai sumažės, 2 – žymiai sumažės..., 9 – labai žymiai padidės; 0 – nežinau, sunku pasakyti). Skaičiuojant reikšmių vidurkius, nebuvo įtrauktos „0“ reikšmės.

H priedo tęsinys

5H lentelė. Ekspertų apklausos rezultatų apie fiziniams asmenims būdingų šešėlinės ekonomikos reiškinių paplitimą 2006–2008 m. statistinio suderinamumo tikrinimo rezultatai

Reiškiny*	Masto vidurkis**	χ^2 kriterijaus p -reikšmė mastui	Mano-Vitnio-Vilkoksono kriterijaus p -reikšmė (požymis: darbo patirtis)	Mano-Vitnio-Vilkoksono kriterijaus p -reikšmė (požymis: dažniausiai, tikrinti fiziniai asmenys, vykdamys individualią veiklą)	Mano-Vitnio-Vilkoksono kriterijaus p -reikšmė (požymis: dažniausiai tikrintos individualios imonės)	Mano-Vitnio-Vilkoksono kriterijaus p -reikšmė (požymis: dažniausiai tikrinti pelno siekiantys juridiniai asmenys)	Mano-Vitnio-Vilkoksono kriterijaus p -reikšmė (požymis: dažniausiai tikrintas EV sektorius „Nekilnojamojo turto operacijos“)	Mano-Vitnio-Vilkoksono kriterijaus p -reikšmė (požymis: dažniausiai tikrintas EV sektorius „Statyba“)	Kruskalio-Volliso kriterijaus p -reikšmė (požymis: tikrinti skirtingo dydžio mokesčių mokėtojai)
A_1	3,61	0,000	0,556	0,216	0,452	0,010	0,048	0,143	0,154
A_2	3,35	0,000	0,057	0,367	0,719	0,006	0,247	0,023	0,503
A_3	3,44	0,000	0,331	0,042	0,203	0,245	0,140	0,352	0,669
A_4	3,54	0,000	0,714	0,049	0,023	0,118	0,038	0,010	0,624
A_5	3,41	0,000	0,830	0,081	0,756	0,407	0,220	0,066	0,402
A_6	3,81	0,000	0,355	0,930	0,545	0,778	0,815	0,921	0,516
A_7	3,38	0,000	0,835	0,489	0,991	0,523	0,050	0,099	0,785
A_8	3,52	0,000	0,264	0,328	0,539	0,106	0,063	0,000	0,339
A_9	3,60	0,000	0,398	0,312	0,399	0,004	0,290	0,003	0,013
A_{10}	3,40	0,000	0,847	0,084	0,688	0,524	0,177	0,020	0,136
A_{11}	3,54	0,000	0,175	0,582	0,898	0,001	0,056	0,005	0,017
A_{12}	2,99	0,000	0,657	0,043	0,233	0,029	0,298	0,010	0,074
A_{13}	3,06	0,000	0,056	0,525	0,552	0,243	0,924	0,071	0,842
A_{14}	3,11	0,000	0,698	0,333	0,880	0,316	0,130	0,146	0,620

* Nurodyta po 6H lentelę

** Galimas reikšmių intervalas: 1 – visiškai nepaplitęs reiškinys, 2 – nepaplitęs reiškinys..., 5 – labai paplitęs reiškinys; 0 – nežinau, sunku pasakyti). Skaičiuojant reikšmių vidurkius, nebuvo įtrauktos „0“ reikšmės.

Pritaikius χ^2 suderinamumo kriterijų, nustatyta, kad ekspertų pasirinktų atsakymo variantų dažniai buvo statistškai reikšmingai skirtingi tiek vertinant paplitimą (5H lentelė), tiek nurodant paplitimo kitimo tendencijas (6H lentelė), $\alpha = 0,05$. Taikant Mano-Vitnio-Vilkoksono kriterijų patikrinta, ar tam tikros ekspertų charakteristikos turėjo įtakos jų pasirinktam atsakymui. Nustatyta, kad ekspertai, kurių darbo patirtis didesnė nei 5 metai, statistškai reikšmingai skirtingai vertina reiškinių „Darbo užmokesčio neįtraukimas į oficialią apskaitą („vokeliai“), įskaitant nuslėptą darbo užmokesį, kai dirbama toje pačioje imonėje oficialių atostogų metu“, „Nelegalus darbas (neoficialus užimtumas)“, „Akcizais apmokestinamų prekių kontrabanda, neteisėtas disponavimas jomis“, „Delsimas mokėti priskaičiuotus (deklaruotus) mokesčius (mokesčių nepriemokos)“ paplitimo kitimo tendencijas, $\alpha = 0,05$.

5H lentelėje nuspalvinti langeliai rodo šešėlinės ekonomikos reiškinis, kurių paplitimą ekspertai vertino nevienodai (atsižvelgiant į tam tikras ekspertų charakteristikas, $\alpha = 0,05$). Frydmano testo rezultatai parodė, jog šių reiškinių mastą respondentai vertina statistškai reikšmingai skirtingai, $p = 0,000$, $\alpha = 0,05$. Tą patį galima pasakyti ir apie reiškinių paplitimo kitimo tendencijas.

H priedo tęsinys

6H lentelė. Ekspertų apklausos rezultatų apie fiziniams asmenims būdingų šešėlinės ekonomikos reiškinų paplitimo tendencijas 2009–2011 m. statistinio suderinamumo tikrinimo rezultatai

Reiškinys*	Kitimo tendencijos reikšmių ** vidurkis	χ^2 kriterijaus p -reikšmė	Mano-Vitnio-Vilkokso kriterijaus p -reikšmė (požymis: darbo patirtis)	Mano-Vitnio-Vilkokso kriterijaus p -reikšmė (požymis: dažniausiai tikrinti fiziniai asmenys, vykdytys individualią veiklą)	Mano-Vitnio-Vilkokso kriterijaus p -reikšmė (požymis: dažniausiai tikrintos individualios įmonės)	Mano-Vitnio-Vilkokso kriterijaus p -reikšmė (požymis: dažniausiai tikrinti pelno siekiantys juridiniai asmenys)	Mano-Vitnio-Vilkokso kriterijaus p -reikšmė (požymis: „Nekilnojamojo turto operacijos“)	Mano-Vitnio-Vilkokso kriterijaus p -reikšmė (požymis: „Statyba“)	Kruskalo-Voliso kriterijaus p -reikšmė (požymis: tikrinti skirtingo dydžio mokesčių mokėtojai)
A_1	6,49	0,000	0,003	0,156	0,254	0,043	0,474	0,201	0,834
A_2	6,04	0,000	0,946	0,934	0,520	0,138	0,854	0,143	0,963
A_3	6,14	0,000	0,075	0,420	0,425	0,131	0,083	0,098	0,937
A_4	5,91	0,000	0,079	0,826	0,642	0,040	0,809	0,047	0,338
A_5	6,36	0,000	0,006	0,528	0,265	0,168	0,868	0,235	0,402
A_6	6,86	0,000	0,028	0,475	0,945	0,899	0,369	0,374	0,684
A_7	5,98	0,000	0,178	0,627	0,513	0,968	0,699	0,089	0,772
A_8	6,17	0,000	0,584	0,173	0,555	0,013	0,702	0,010	0,208
A_9	5,80	0,000	0,137	0,137	0,930	0,032	0,491	0,051	0,565
A_{10}	5,80	0,000	0,272	0,516	0,434	0,521	0,900	0,058	0,358
A_{11}	6,09	0,000	0,095	0,395	0,564	0,013	0,731	0,009	0,485
A_{12}	5,39	0,000	0,492	0,086	0,088	0,052	0,787	0,002	0,409
A_{13}	6,35	0,000	0,009	0,549	0,662	0,288	0,601	0,020	0,663
A_{14}	6,47	0,000	0,582	0,054	0,796	0,056	0,031	0,007	0,245

* Nurodyta kitame puslapyje.

** Galimas reikšmių intervalas: 1 – labai žymiai sumažės, 2 – žymiai sumažės, ..., 9 – labai žymiai padidės; 0 – nežinau, sunku pasakyti. Skaičiuojant reikšmių vidurkius, nebuvo įtrauktos „0“ reikšmės.

H priedo tęsinys

* Reiškiniai:

A_1 – Darbo užmokesčio neįtraukimas į oficialiąją apskaitą („vokeliai“), įskaitant nuslėptą darbo užmokestį, kai dirbama toje pačioje įmonėje oficialių atostogų metu
A_2 – Dalies darbo užmokesčio „pakeitimas“ turto nuomos sutartimis, komandiruotėms skirtomis išmokomis ir pan.
A_3 – Neteisinga darbo laiko apskaita (įdarbinimas ne visą etatą, darbo naktimis, viršvalandžiais, švenčių ir poilsio dienomis laiko oficialiuose dokumentuose netikslus pateikimas)
A_4 – Darbo santykių įforminimas autorinėmis sutartimis ar įsigijus verslo liudijimą, arba įregistravus kitą individualią veiklą, siekiant sumažinti mokėtinus mokesčius
A_5 – Nelegalus darbas (neoficialus užimtumas)
A_6 – Akcizais apmokestinamų prekių kontrabanda, neteisėtas disponavimas jomis
A_7 – Sutarčių sudarymas ne rinkos kainomis
A_8 – Priedangos (fiktyvių), ofšorinių įmonių naudojimas, siekiant sumažinti mokėtinus mokesčius
A_9 – Pažeidimai, susiję su nepagrįsta PVM atskaita ir 0 proc. PVM tarifo taikymu
A_{10} – Nekilnojamojo ir kilnojamojo turto, kuriam būtina teisinė registracija, sutarčių (pirkimo-pardavimo, nuomos, panaudos, dovanojimo ir kt.) įforminimas, siekiant išvengti mokesčių
A_{11} – Realiai neįvykusių ar įvykusių kitomis sąlygomis, negu nurodyta buhalterinės apskaitos dokumentuose, sandorių buhalterinėje apskaitoje apskaitymas (padidinant išlaidas, išgryninant pinigines lėšas, siekiant susigrąžinti PVM, realizuojant į apskaitą neįtraukimas
A_{12} – Užsienio vienetų, vykdančių ekonominę veiklą Lietuvoje, nuolatinės buveinės neįregistravimas, siekiant išvengti mokesčių
A_{13} – Delsimas mokėti priskaičiuotus (deklaruotus) mokesčius (mokesčių nepriemokos)
A_{14} – Įmonių restruktūrizavimas, siekiant gauti mokesstinę naudą

Pritaikius χ^2 suderinamumo kriterijų ekspertų atsakymams apie šešėlinės ekonomikos priežastis, nustatyta, kad pasirinktų atsakymo variantų dažniai buvo statistiškai reikšmingai skirtingi (7H lentelė), $\alpha = 0,05$. Patikrinus pagal Frydmano kriterijų matyti, kad visos tirtos šešėlinės ekonomikos priežastys statistiškai reikšmingai nevienodai veikia šešėlinės ekonomikos atsiradimą ($p = 0,000$, $\alpha = 0,05$). Atlikus Vilkoksono kriterijaus testą dviem didžiausią atsakymų reikšmių vidurkį turinčioms priežastims, sužinota, kad ekspertai statistiškai reikšmingai nevienodai išskyrė šias priežastis: „Per didelė mokesčių našta (nelegalaus darbo atveju – žymus bruto ir neto darbo užmokesčio skirtumas)“ ir „Teisės aktų spragos, dažna teisės aktų kaita“ ($p = 0,008$, $\alpha = 0,05$). Todėl galima teigti, jog per didelė mokesčių našta turi didžiausią poveikį šešėlinės ekonomikos atsiradimui versle. Mano-Vitnio-Vilkoksono testas rodo, kad šešėlinės ekonomikos priežastis – „Legalių darbo santykių ribojimas“, „Mokesčių lengvatų gausa ir įvairūs teisiniai ekonominės veiklos ribojimai“, „Nepakankamas (per mažas) teisinis ir administracinis reguliavimas“, „Korupcijos lygis ir palankus visuomenės požiūris į ją“, „Žema mokesstinė moralė ir jos plitimas“ bei „Šalies gyventojų mentalitetas, kultūriniai ypatumai“ – ekspertai, atsižvelgiant į jų darbo patirtį kontrolės srityje, vertina statistiškai reikšmingai nevienodai, $\alpha = 0,05$.

H priedo tęsinys

7H lentelė. Ekspertų apklausos rezultatų apie šešėlinės ekonomikos priežastis statistinio suderinamumo tikrinimo rezultatai

Priežastis	Poveikio reikšmės vidurkis*	χ^2 kriterijaus p -reikšmė	Mano-Vitnio-Vilkoksono kriterijaus p -reikšmė (požymis: darbo patirtis)
Konkurencinių sąlygų iškreipimas, įvedant mokesčių lengvatas ir ribojimus	3,28	0,000	0,974
Žymus vidutinio šalies darbo užmokesčio ir minimaliojo darbo užmokesčio atotrūkis	3,11	0,000	0,368
Pajamų nelygybė ir augantis skurdo lygis	3,73	0,000	0,823
Per didelė mokesčių našta (nelegalaus darbo atveju – žymus bruto ir neto darbo užmokesčio skirtumas)	4,07	0,000	0,449
Legalių darbo santykių ribojimas	2,32	0,000	0,002
Darbo paklausos ir pasiūlos nesuderinamumas	2,85	0,000	0,445
Socialinės politikos neefektyvumas ir neadekvatus socialinių paslaugų paskirstymas	3,02	0,000	0,350
Mokesčių lengvatų gausa ir įvairūs teisiniai ekonominės veiklos ribojimai	2,96	0,000	0,043
Per griežtas (arba nepakankamas) teisinis ir administracinis reguliavimas	2,56	0,000	0,070
Nepakankamas (per mažas) teisinis ir administracinis reguliavimas	2,75	0,000	0,043
Teisės aktų spragos, dažna teisės aktų kaita	3,93	0,000	0,953
Mokesčių administravimo sudėtingumas, nelankstumas ir neefektyvumas	3,25	0,000	0,951
Tarpžinybinės duomenų bazės nebuvimas, nepakankama duomenų ir informacijos sklaida	2,57	0,000	0,946
Nepakankamas valdžios ir kontrolės institucijų bendradarbiavimas	2,87	0,000	0,458
Nepakankamas švietimas ir informavimas mokesčių klausimais ir neadekvati šešėlinės ekonomikos prevencija	2,59	0,000	0,072
Korupcijos lygis ir palankus visuomenės požiūris į ją	3,58	0,000	0,002
Žema mokesstinė moralė ir jos plitimas	3,49	0,000	0,022
Nepasitikėjimas šalies vyriausybe, nepasitenkinimas valdžios institucijų darbo kokybe	3,66	0,000	0,384
Šalies gyventojų mentalitetas, kultūriniai ypatumai	2,90	0,000	0,002
Plintanti visuomenės nuomonė apie socialinės-ekonominės politikos „neteisingumą“	3,36	0,000	0,711
Šešėlinių neekonominių santykių plėtra (lobizmas), šešėlinės visuomenės formavimasis	3,59	0,000	0,391
Neigiami gyventojų lūkesčiai dėl šešėlinės ekonomikos sumažėjimo	3,25	0,000	0,344

* Galimas reikšmių intervalas: 1 – neturi jokios įtakos, 2 – turi nežymią įtaką, ... 5 – turi labai didelę įtaką, 0 – nežinau, sunku pasakyti). Skaičiuojant reikšmių vidurkius, nebuvo įtrauktos „0“ reikšmės.

H priedo tęsinys

8H lentelė. Ekspertų apklausos rezultatų apie šešėlinės ekonomikos plitimo veiksnius statistinio suderinamumo tikrinimo rezultatai

Veiksny	Vidurkis*	χ^2 kriterijaus <i>p</i> -reikšmė	Mano-Vitnio- Vilkoksono kriterijaus <i>p</i> -reikšmė **
Tokios veiklos nesmerkia visuomenė, tai nekenkia reputacijai	3,41	0,000	0,337
Lengvai apeinami įstatymai	3,65	0,000	0,194
Nepakankama valstybės institucijų kontrolė	2,92	0,000	0,445
Negalėjimas konkuruoti nevykdant šešėlinės veiklos	3,43	0,000	0,028
Dviprasmiški įstatymai, leidžiantys juos aiškinti sau palankiu būdu	3,69	0,000	0,414
Įmonės akcininkų, savininkų nuostatos ir siekis gauti kuo didesnį pelną	3,98	0,000	0,382
Per dideli mokesčiai	3,80	0,000	0,373
Per daug įvairių mokesčių	3,63	0,000	0,189
Komplikuota buhalterinė apskaita	2,65	0,000	0,072
Per švelnios bausmės už tokius nusikaltimus	3,19	0,000	0,197
Visuotinio pajamų deklaravimo nebuvimas	3,20	0,000	0,000
Darbuotojai sutinka gauti neoficialius mokėjimus už darbą	3,99	0,000	0,441
Nelankstus darbo kodeksas (darbo laiko, darbo užmokesčio, atleidimo iš darbo ir kitos sąlygos)	2,96	0,000	0,880

* Galimas reikšmių intervalas: 1 – visiškai nedaro jokios įtakos, 2 – daro nedidelę įtaką, ..., 5 – daro labai didelę įtaką; 0 – nežinau, sunku pasakyti. Skaičiuojant reikšmių vidurkius, nebuvo įtrauktos „0“ reikšmės.

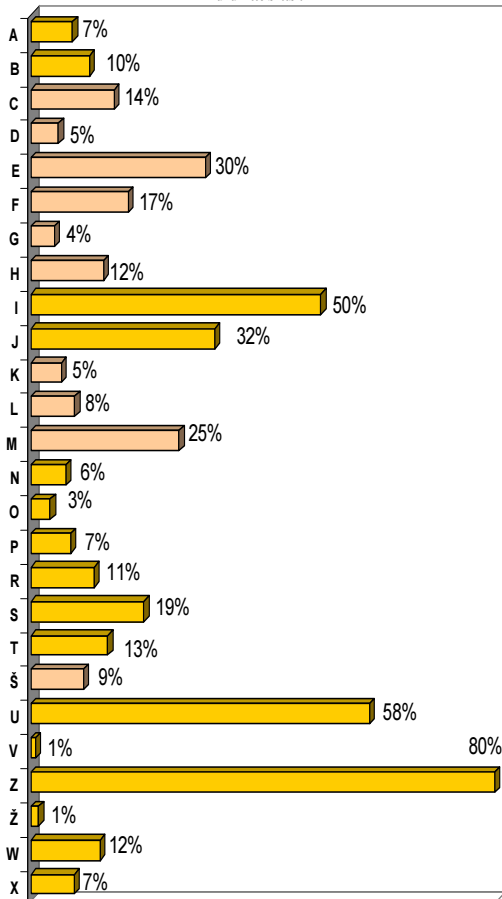
** (požymis: darbo patirtis kontrolės srityje)

Pritaikius χ^2 suderinamumo kriterijų, nustatyta, kad pasirinktų atsakymo variantų dažniai buvo statistiškai reikšmingai skirtingi (8H lentelė), $\alpha = 0,05$. Pagal Frydmano kriterijų patikrinus ekspertų atsakymus apie visus šešėlinės ekonomikos veiksnius, matyti, jog jie statistiškai reikšmingai nevienodai daro poveikį šešėlinės ekonomikos plitimui, $p = 0,000$, $\alpha = 0,05$. Pagal Vilkoksono kriterijų, ekspertai statistiškai reikšmingai vienodai išskyrė veiksnius „Įmonės akcininkų, savininkų nuostatos ir siekis gauti kuo didesnį pelną“ ir „Darbuotojai sutinka gauti neoficialius mokėjimus“, kaip labiausiai veikiančius šešėlinės ekonomikos plitimą, $p = 0,789$, $\alpha = 0,05$. Mano-Vitnio-Vilkoksono testo rezultatai rodo, kad veiksnius „Negalėjimas konkuruoti nevykdant šešėlinės veiklos“ ir „Visuotinio pajamų deklaravimo nebuvimas“ ekspertai, atsižvelgiant į jų darbo patirtį, vertino statistiškai reikšmingai nevienodai, $\alpha = 0,05$.

Sudaryta autorės.

J priedas. Ekonominės veiklos sektoriai, kuriuose Lietuvoje šešėlinės ekonomikos mastas yra didžiausias (ekspertų apklausos rezultatai)

Kaip Jūs manote, kokiuose EV sektoriuose (ar EV skyriuose) šešėlinės ekonomikos mastas yra didžiausias?

Nurodyta ekspertų, pasirinkusių tam tikrą atsakymą, dalis, procentais

Sudaryta autorės.

- A – Administracinė ir aptarnavimo veikla
- B – Apdirbamoji gamyba
- C – iš jos EV skyriuje Maisto produktų ir gėrimų gamyba
- D – iš jos EV skyriuje Tekstilės gaminių gamyba, drabužių siuvimas, odos ir odos dirbinių gamyba
- E – iš jos EV skyriuje Medienos bei medienos ir kamštienos gaminių gamyba; gaminių iš šiaudų ir pynimo medžiagų gamyba
- F – iš jos EV skyriuje Pagrindinių vaistų pramonės gaminių ir farmacinių preparatų gamyba
- G – iš jos EV skyriuje Kompiuterinių, elektroninių ir optinių gaminių gamyba, elektros įrangos gamyba
- H – iš jos EV skyriuje Variklinių transporto priemonių, priekabų ir puspriekabių gamyba, kitų transporto priemonių ir įrangos gamyba, mašinių ir įrangos remontas ir įrengimas
- I – Apgyvadinimo ir maitinimo paslaugų veikla
- J – Didmeninė ir mažmeninė prekyba; variklinių transporto priemonių ir motociklų remontas
- K – iš jos EV skyriuje Didmeninė prekyba, išskyrus prekybą variklinėmis transporto priemonėmis ir motociklais
- L – iš jos EV skyriuje Mažmeninė prekyba, išskyrus variklinių transporto priemonių ir motociklų prekybą
- M – iš jos EV skyriuje Variklinių transporto priemonių ir motociklų didmeninė ir mažmeninė prekyba bei remontas
- N – Finansinė ir draudimo veikla
- O – Informacija ir ryšiai
- P – Kasyba ir karjerų eksploatavimas
- R – Kita aptarnavimo veikla
- S – Meninė, pramoginė ir poilsio organizavimo veikla
- T – iš jos EV skyriuje Azartinių žaidimų ir lažybų organizavimo veikla
- Š – Namų ūkių, samdančių darbininkus, veikla; namų ūkių veikla, susijusi su savoms reikmėms tenkinti skirtų nediferencijuojamų gaminių gamyba ir paslaugų teikimu
- U – Nekilnojamojo turto operacijos
- V – Profesinė, mokslinė ir techninė veikla
- Z – Statyba
- Ž – Švietimas
- W – Transportas ir saugojimas
- X – Žemės ūkis, miškininkystė ir žuvininkystė

K priedas. Nelegalaus darbo reiškinų paplitimo ir masto rodikliai Lietuvoje 2006–2008 m. ir 2009–2011 m.

Rodikliai Laikotarpis	Reiškinio paplitimo rodikliai (ekonomikos subjektų dalis), proc.			Reiškinio masto rodikliai ⁶		
	2006–2008 m.	2009–2011 m.	Pokytis, proc. punktais	2006–2008 m.	2009–2011 m.	Pokytis, proc. arba proc. punktais
Fiziniams asmenims būdingų nelegalaus darbo reiškinų paplitimo ir masto rodikliai						
Individualios veiklos (ją įregistravus ir (arba) įsigijus verslo liudijimą) vykdymas, nedeclaruojant pajamų*	25,16	31,55	6,38	Vieno asmens nedeclaruotų pajamų iš individualios veiklos dalis, proc.		
				31,87	38,29	6,42 proc. punkto
Individualios veiklos vykdymas, jos neįregistravus ¹	23,17	29,90	6,73	Vieno asmens nedeclaruotos pajamos per metus, Lt		
				12051	11426	-5,19 proc.
Pajamų, gautų iš savarankiškai vykdomos ekonominės veiklos (pvz., dirbant pagal autorines sutartis), nedeclaravimas	19,82	22,87	3,05	Vieno asmens nedeclaruotos pajamos per metus, Lt		
				14130	15024	6,33
Ūkininkų ūkiuose vykdomas neoficialus darbas ² , nurodoma ūkių dalis ³	min – 18,54 max – 28,22	min – 21,94 max – 32,01	min – 3,39 max – 4,19	-	-	-
Ūkininkų ūkiuose nelegaliai dirbančių asmenų dalis (proc. nuo visų darbuotojų) ³	min – 19,15 max – 28,49	min – 22,12 max – 32,44	min – 2,97 max – 3,95	Vieno asmens nedeclaruotos pajamos per metus, Lt		
				min – 9129 max – 10804	min – 8698 max – 10328	min – (-4,72 proc.) max – (-4,40 proc.)

¹ Įskaitant ir atvejus, kai tokia veikla užsiimama po „oficialaus darbo“, t. y. kai samdomi darbuotojai vykdo neregistruotą individualią veiklą.

² Mokesčių administravimo praktikoje šiam reiškinii apibrėžti vartojamas terminas „nelegalus darbas“. Siekiant išvengti vartojamų terminų painiavos, šiam reiškinii apibrėžti pasirinktas terminas „neoficialus darbas“, t. y. oficialiai nedeclaruoti darbo santykiai – darbas įmonėse, nesudarius su darbdaviu sutarties.

³ Tyrimo rezultatai detalizuoti pagal ūkių dydį (kriterijus – darbuotojų skaičius ūkyje). Tirtos ūkininkų ūkių grupės: iki 9 darbuotojų; 10–19 darbuotojų; 20 ir daugiau darbuotojų. Mažiausias paplitimo rodiklis (min reikšmė) nustatytas didžiausiose ūkiuose, o didžiausias (max reikšmė) – mažiausiose ūkiuose.

⁴ Tyrimo rezultatai detalizuoti pagal įmonių dydį (kriterijus – darbuotojų skaičius įmonėje). Tirtos įmonių grupės: iki 9 darbuotojų; 10–19 darbuotojų; 20–249 darbuotojų; 250–499 darbuotojų; 500 ir daugiau darbuotojų. Mažiausias paplitimo rodiklis (min reikšmė) nustatytas didžiausiose įmonėse, o didžiausias (max reikšmė) – mažiausiose įmonėse.

⁵ Įskaitant nusiųptą darbo ūmkestę dirbant toje pačioje įmonėje oficialių atostogų metu.

⁶ Kai kurie masto rodikliai yra nesantykiniai, jie pateikti vertine išraiška (litaais). Ekspertų apklausos metu tokie įverčiai (suformuluoti klausimai) pasirinkti ne atsitiktinai, o atsiųvelgus į galimas problemas, nustatant pajamų ar mokesčių bazę, kuri būtų naudojama nedeclaruotų pajamų ar nusiųptų (išvengtu) mokesčių sumoms skaičiuoti.

K priedo tęsinys

Rodikliai	Reiškinio paplitimo rodikliai (ekonomikos subjektų dalis), proc.			Reiškinio masto rodikliai ⁶			
	Laikotarpis	2006–2008 m.	2009–2011 m.	Pokytis, proc. punktais	2006–2008 m.	2009–2011 m.	Pokytis, proc. arba proc. punktais
Reiškiniai							
Juridiniams asmenims (pelno siekiančioms įmonėms) būdingų nelegalaus darbo reiškinų paplitimo ir masto rodikliai ⁴							
Darbo užmokesčio neįtraukimas į oficialiąją apskaitą („vokeliai“) ⁵	min – 10,04 max – 19,32	min – 12,8 max – 23,94	min – 2,75 max – 4,62	Vienos įmonės nedeklaruotų šios rūšies pajamų dalis, proc.			
				min – 16,2 max – 27,49	min – 20,37 max – 31,19	min – 3,58 proc. punkto max – 4,38 proc. punkto	
Dalies darbo užmokesčio „pakeitimas“ turto nuomos sutartimis, komandiruotėms skirtomis išmokomis ir pan.	min – 14,76 max – 15,92	min – 16,62 max – 18,19	min – 1,86 max – 2,48	Vienos įmonės nedeklaruotų šios rūšies pajamų dalis, proc.			
				min – 17,79 max – 22,06	min – 19,56 max – 24,07	min – 1,45 proc. punkto max – 2,01 proc. punkto	
Neteisinga darbo laiko apskaita (įdarbinimas ne visą etatą, darbo naktimis, viršvalandžiais, švenčių ir poilsio dienomis laiko oficialiuosiuose dokumentuose netikslus pateikimas)	min – 13,58 max – 21,73	min – 15,77 max – 24,51	min – 2,10 max – 2,79	Darbuotojų darbo laiko, kuris oficialiai neapskaitomas (arba apskaitomas neteisingai), dalis, proc.			
				min – 14,11 max – 22,09	min – 16,02 max – 24,53	min – 1,88 proc. punkto max – 2,65 proc. punkto	
Darbo santykių įforminimas autorinėmis sutartimis ar įsigijus verslo liudijimą, ar įregistravus kitą individualią veiklą, siekiant sumažinti mokėtinus mokesčius	min – 12,76 max – 14,36	min – 14,13 max – 15,80	min – 1,16 max – 1,55	Vienos įmonės išvengta (nuslėpta) mokesčių, proc.			
				min – 13,47 max – 15,84	min – 14,71 max – 17,09	min – 1,14 proc. punkto max – 1,38 proc. punkto	
Neoficialus darbas ² , nurodyta įmonių dalis	min – 9,12 max – 14,69	min – 11,53 max – 18,37	min – 2,41 max – 3,68	-	-	-	
Neoficialus darbas ² , nurodyta nelegalių darbuotojų dalis	min – 7,32 max – 12,45	min – 9,35 max – 15,43	min – 2,03 max – 2,99	Oficialiai neapskaitytas nelegalaus darbuotojo darbo užmokestis per mėnesį, Lt			
				min – 987 max – 1150	min – 897 max – 1018	min – (-12,51 proc.) max – (-9,13 proc.)	

Pastaba. Nuorodų paaiškinimai pateikti ankstesniame puslapyje.

Sudaryta autorės.

L priedas. Šešėlinės ekonomikos reiškinių, susijusių su veiklos pajamų slėpimu, paplitimo ir masto rodikliai Lietuvoje 2006–2008 m. ir 2009–2011 m.

Rodikliai	Reiškinio paplitimo rodikliai (ekonomikos subjektų dalis), proc.			Reiškinio masto rodikliai ⁶		
	2006–2008 m.	2009–2011 m.	Pokytis, proc. punktais	2006–2008 m.	2009–2011 m.	Pokytis, proc.
Reiškiniai						
Fiziniam asmeniui būdingų šešėlinės ekonomikos reiškinių paplitimo ir masto rodikliai						
Ūkininkų gautų pajamų nedeklaravimas ¹	min – 18,40 max – 24,71	min – 21,48 max – 28,09	min – 3,08 max – 3,38	Vieno ūkio nedeklaruotos pajamos per metus, Lt		
				min – 10699 max – 24450	min – 11879 max – 24868	min – 1,71 proc. max – 11,03 proc.
Ūkininkų neteisingas PVM skaičiavimas ^{1,2}	min – 18,72 max – 22,47	min – 21,66 max – 25,54	min – 2,94 max – 3,15	Vieno ūkio išvengta (nuslėpta) mokesčių suma per metus, Lt		
				min – 3533 max – 6721	min – 4018 max – 7279	min – 8,32 proc. max – 13,74 proc.
Akcizais apmokestinamų prekių kontrabanda ³	-	-	-	Vieno asmens nedeklaruotos pajamos per metus, Lt		
				58284	84554	45,07 proc.
Tikrosios sandorio vertės slėpimas	24,51	28,54	4,02	Vieno asmens nedeklaruotos pajamos per metus, Lt		
				6975	7968	14,23 proc.
Fiktyvių sutarčių sudarymas, siekiant mokesstinės naudos	16,97	20,76	3,79	Vieno asmens nedeklaruotos pajamos per metus, Lt		
				5999	7177	19,63 proc.
Turto (prekių, paslaugų) pardavimo pajamų slėpimas	21,61	25,84	4,23	Vieno asmens nedeklaruotos pajamos per metus, Lt		
				6718	7586	12,91 proc.
Pajamų iš azartinių lošimų nedeklaravimas	33,77	35,55	1,78	Vieno asmens nedeklaruotos pajamos per metus, Lt		
				9157	10860	18,60 proc.
Delsimas mokėti priskaičiuotus mokesčius (mokesčių nepriemokos)	12,60	17,99	5,39	Vieno asmens išvengta (nuslėpta) mokesčių suma per metus, Lt		
				4769	5806	21,75 proc.
Mokesčių mažinimas ir vengimas, pritaikant palankesnes įstatymų aiškinimus	18,59	23,24	4,65	Vieno asmens išvengta (nuslėpta) mokesčių suma per metus, Lt		
				5600	6709	19,82 proc.

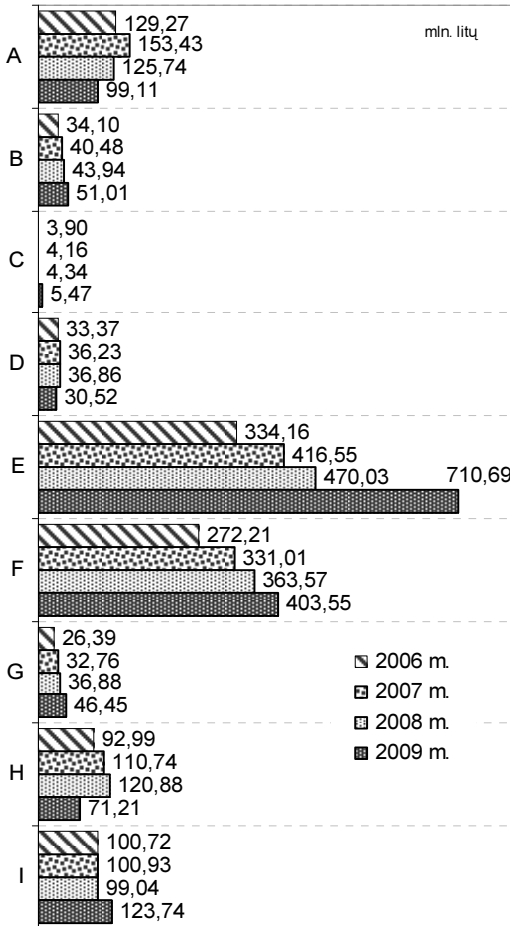
¹ Tyrimo rezultatai detalizuoti pagal ūkių dydį (kriterijus – darbuotojų skaičius ūkyje).

² Nepagrįstas kompensacinio PVM tarifo taikymas, PVM mokėjimo vengimas nuo savo poreikiams suvartotų prekių (paslaugų).

³ Pvz., degalų, tabako gaminių, etilo alkoholio, neteisėtas disponavimas šiomis prekėmis.

Sudaryta autorės.

M priedas. Mokesčių atotrūkių, susidariusių dėl nelegalaus darbo reiškinių 2006–2009 m. Lietuvoje, skaičiavimo rezultatai, mln. Litų

Sudaryta autorės.

Fiziniam asmenims būdingi nelegalaus darbo reiškiniai:

A – Individualios veiklos (jā įregistravus ir (arba) įsigijus verslo liudijimą) vykdymas nedeklaruojant pajamų

B – Individualios veiklos vykdymas, jos neįregistravus (įskaitant ir atvejus, kai tokia veikla užsiimama po „oficialaus darbo“, t. y. kai samdomi darbuotojai vykdo neregistruotą individualią veiklą)

C – Ūkininkų ūkiuose vykdomas neoficialus darbas (oficialiai nesudarius su samdomu darbuotoju darbo sutarties)

D – Pajamų, gautų iš savarankiškai vykdomos nereguliaros ekonominės veiklos (pvz., dirbant pagal autorines sutartis), nedeklaravimas

Juridiniams asmenims būdingi nelegalaus darbo reiškiniai:

E – Darbo užmokesčio neįtraukimas į oficialiąją apskaitą („vokeliai“), įskaitant nuslėptą darbo užmokesį, kai dirbama toje pačioje įmonėje oficialių atostogų metu

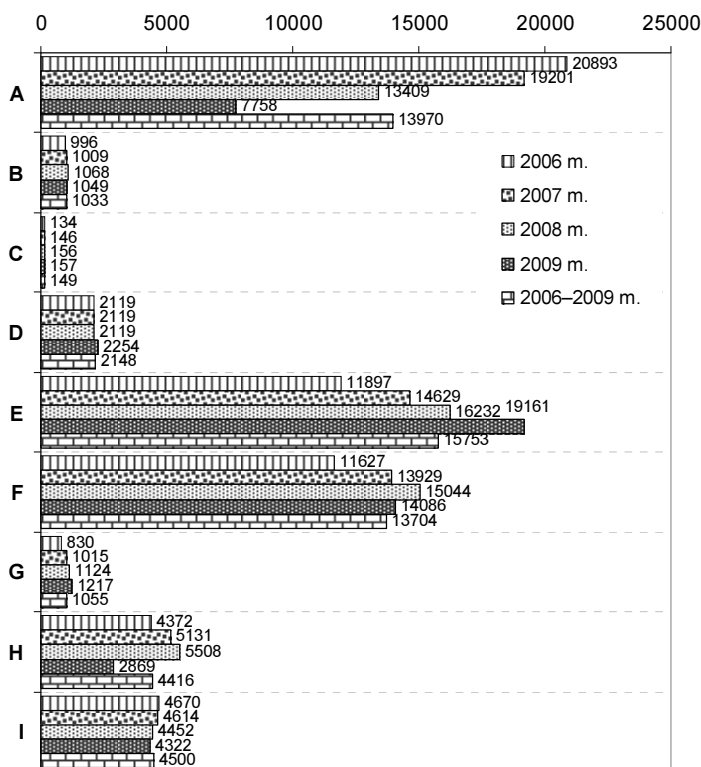
F – Dalies darbo užmokesčio „pakeitimas“ turto nuomos sutartimis, komandiruoatems skirtomis išmokomis ir pan.

G – Neteisinga darbo laiko apskaita (įdarbinimas ne visą etatą, darbo naktimis, viršvalandžiais, švenčių ir poilsio dienomis laiko oficialiuosiuose dokumentuose netikslus pateikimas)

H – Darbo santykių pajamų „pakeitimas“ autorinėmis sutartimis, siekiant sumažinti mokėtinus mokesčius

I – Neoficialus darbas (darbas įmonėse, nesudarius su darbdaviu sutarties)

N priedas. Mokesčių atotrūkis, susidaręs dėl nelegalaus darbo reiškinių 2006–2009 m. Lietuvoje, tenkantis vienam šešėlinės ekonomikos dalyviui, litais

Fiziniam asmeniui būdingi nelegalaus darbo reiškiniai:

A – Individualios veiklos (jā registravus ir (arba) įsigijus verslo liudijimą) vykdymas nedeklaruojant pajamų

B – Individualios veiklos vykdymas, jos neįregistravus (įskaitant ir atvejus, kai tokia veikla užsiimama po „oficialaus darbo“, t. y. kai samdomi darbuotojai vykdo neregistruotą individualią veiklą)

C – Ūkininkų ūkiuose vykdomas neoficialus darbas (oficialiai nesudarius su samdomu darbuotoju darbo sutarties)

D – Pajamų, gautų iš savarankiškai vykdomos nereguliarios ekonominės veiklos (pvz., dirbant pagal autorines sutartis), nedeklaravimas

Juridiniams asmenims būdingi nelegalaus darbo reiškiniai:

E – Darbo užmokesčio neištraukimas į oficialiąją apskaitą („vokeliai“), įskaitant nuslėptą darbo užmokesį, kai dirbama toje pačioje įmonėje oficialių atostogų metu

F – Dalies darbo užmokesčio „pakeitimas“ turto nuomos sutartimis, komandiruotėms skirtomis išmokomis ir pan.

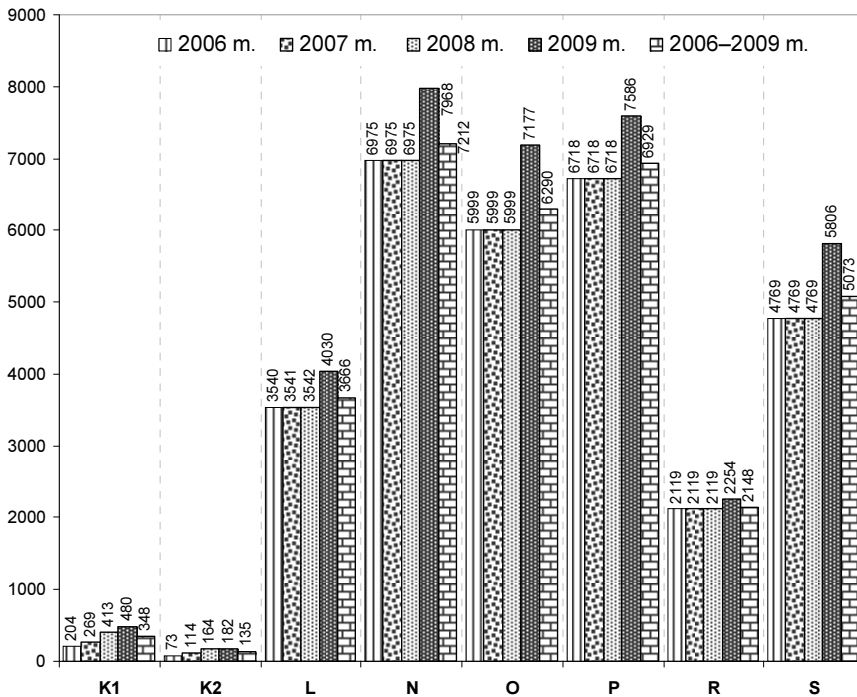
G – Neteisinga darbo laiko apskaita (įdarbinimas ne visą etatą, darbo naktimis, viršvalandžiais, švenčių ir poilsio dienomis laiko oficialiuosiuose dokumentuose netikslus pateikimas)

H – Darbo santykių pajamų „pakeitimas“ autorinėmis sutartimis, siekiant sumažinti mokėtinus mokesčius

I – Neoficialus darbas (darbas įmonėse, nesudarius su darbdaviu sutarties)

Sudaryta autorės.

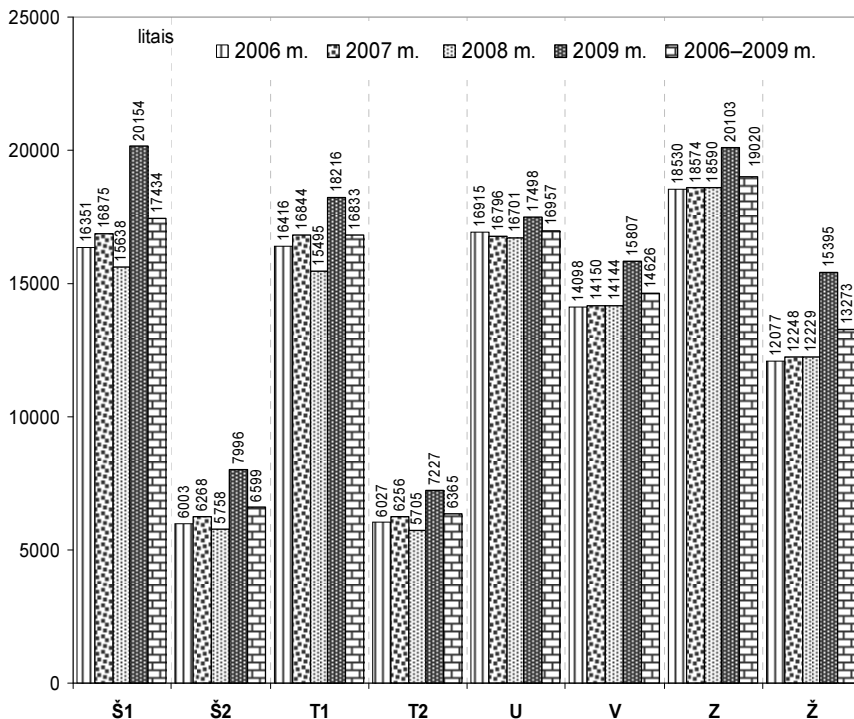
O priedas. Mokesčių atotrūkis, susidaręs dėl fizinių asmenų veiklos pajamų slėpimo reiškiniių 2006–2009 m. Lietuvoje, tenkantis vienam šešėlinės ekonomikos dalyviui, litais

Fiziniais asmenims būdingi reiškiniai:	Rodikliai:	Žymėjimas
Ūkininkų gautų pajamų nedeklaravimas	Neapskaičiuotas pardavimo PVM	K1
	Nedeklaruotas mokėtinas PVM	K2
Ūkininkų neteisingas PVM skaičiavimas (nepagrįstas kompensacinio PVM tarifo taikymas, PVM mokėjimo vengimas nuo savo poreikiams suvartotų prekių (paslaugų)).	Nesumokėto PVM suma	L
Tikrosios sandorio vertės slėpimas	Nuslėptų mokesčių suma	N
Fiktyvių sutarčių sudarymas, siekiant mokesstinės naudos	Nuslėptų mokesčių suma	O
Turto (prekių, paslaugų) pardavimo pajamų slėpimas	Nuslėptų mokesčių suma	P
Piktybiškas delsimas mokėti priskaičiuotus mokesčius (mokesčių nepriemokos)	Uždelstų sumokėti mokesčių suma	R
Mokesčių mažinimas ir vengimas, pritaikant palankesnius įstatymų aiškinimus	Negauta mokesčių suma	S

Sudaryta autorės.

P priedas. Mokesčių atotrūkis, susidaręs dėl juridinių asmenų veiklos pajamų slėpimo reiškinių 2006–2009 m. Lietuvoje, tenkantis vienam šešėlinės ekonomikos dalyviui, litais

Juridiniams asmenims būdingi reiškiniai:	Rodikliai:	Žymėjimas
Sutarčių sudarymas ne rinkos kainomis	Neapskaičiuotas pardavimo PVM, Lt Nedeklaruotas mokėtinas PVM, Lt	Š1 Š2
PVM grobstymas (nepagrįstas 0 proc. tarifo taikymas, PVM atskaita pagal fiktyvias PVM sąskaitas faktūras ir kt.)	Neapskaičiuotas pardavimo PVM, Lt Nedeklaruotas mokėtinas PVM, Lt	T1 T2
Nekilnojamojo ir kilnojamojo turto, kuriam būtina teisinė registracija, sutarčių (pirkimo-pardavimo, nuomos, panaudos, dovanojimo ir kt.) įforminimas, siekiant išvengti mokesčių	Nesumokėta mokesčių suma, Lt	U
Realiai neįvykusių ar įvykusių kitomis sąlygomis, negu nurodyta buhalterinės apskaitos dokumentuose, sandorių buhalterinėje apskaitoje apskaitymas	Nesumokėta mokesčių suma, Lt	V
Užsienio vienetų, vykdančių ekonominę veiklą Lietuvoje, nuolatinės buveinės neįregistravimas, siekiant išvengti mokesčių	Nesumokėta mokesčių suma, Lt	Z
Delsimas mokėti priskaičiuotus (deklaruosius) mokesčius (mokesčių nepriemokos)	Uždelsta sumokėti mokesčių suma, Lt	Ž

Sudaryta autorės.

R priedas. Siūlomos priemonės šešėlinės ekonomikos reiškiniams Lietuvoje mažinti

NELEGALAUS DARBO REIŠKINIAI

Bendro pobūdžio priemonės šiai reiškinių grupei šalinti:

- Asmenų, informavusių kontrolės institucijas apie teisės pažeidimus, atleidimas nuo administracinės atsakomybės, savanoriško mokesčių mokėjimo skatinimo ir bendradarbiavimo su kontrolės institucijomis priemonių numatymas, užtikrinant informacijos konfidencialumą ir teisinę apsaugą;
- Minimaliosios mėnesinės algos padidinimas;
- Neapmokestinamojo pajamų dydžio normalizavimas;
- Mokesčių naštos suvienodinimas, kad įmonės negalėtų dalies darbo užmokesčio „paversti“ kitokiomis išmokomis, siekiant mokesstinės naudos;
- Darbo laiko apskaitos taisyklių griežtinimas, darbuotojų, dirbančių ne visą etatą, santykinės dalies (nuo visų darbuotojų įmonėje) maksimalios ribos nustatymas (pvz., ne daugiau kaip 40 proc., darant išimtis tik specifinės srities darbams), administracinės atsakomybės už darbo laiko apskaitos pažeidimus griežtinimas.

Tikslinės priemonės pagal šešėlinės ekonomikos reiškinius:

Darbo užmokesčio neįtraukimas į oficialiąją apskaitą („vokeliai“), įskaitant nuslėptą darbo užmokestį, kai dirbama toje pačioje įmonėje oficialių atostogų metu

- Solidarios atsakomybės įteisinimas:
 - darbdaviui didinant administracines baudas už pakartotinius pažeidimus – tam tikrą laiką ribojant galimybę dalyvauti viešuosiuose pirkimuose,
 - darbuotojui, kuriam buvo mokamas neoficialus darbo užmokestis, – teisės gauti socialines išmokas atėmimas keleriems metams ir (arba) jų dydžio sumažinimas.

Dalies darbo užmokesčio „pakeitimas“ turto nuomos sutartimis, komandiruočiams skirtomis išmokomis ir pan.

- Teisės aktų tobulinimas: • ribojant teisę įmonei nuomoti turtą iš darbuotojo, • nustatant maksimalių B klasės ir A klasės išmokų fiziniams asmenims² santykį.

Individualios veiklos, ją įregistravus ir (arba) įsigijus verslo liudijimą, vykdymas, nedeklaruojant pajamų

- Gyventojų pajamų mokesčio tarifo suvienodinimas, apskaitos taisyklių ir apmokestinimo tvarkos griežtinimas³;
- Visuotinio turto ir pajamų deklaravimo įteisinimas.

ŠEŠĖLINĖS EKONOMIKOS REIŠKINIAI, SUSIJĘ SU VEIKLOS PAJAMŲ SLĖPIMU

Bendro pobūdžio priemonės šiai reiškinių grupei šalinti:

- Atsiskaitymo grynaisiais pinigais ribojimas, skatinant atsiskaitymą per bankinius pavedimus;
- Administracinės atsakomybės griežtinimas už pakartotinai nustatytus pažeidimus ir baudžiamosios atsakomybės įteisinimas;
- Mokesčių lengvatų mažinimas (tam tikroms ekonomikos dalyvių grupėms lengvatinių tarifų panaikinimas, leidžiamų atskaitymų, mažinančių apmokestinamąjį pelną, sumažinimas ir kt.), mokesčių įstatymų pastovumo užtikrinimas ir aiškus teisinis mokesčių mokėjimo tvarkos reglamentavimas;
- Verslo „milžinų“ ir su jais susijusių ekonomikos dalyvių (fizinį ir juridinių asmenų) kontrolės efektyvumo didinimas.

Tikslinės priemonės pagal šešėlinės ekonomikos reiškinius:

- *Fizinių asmenų turto (prekių, paslaugų) pardavimo pajamų slėpimas, tikrosios sandorio vertės slėpimas*
- Visuotinio pajamų ir turto deklaravimo įteisinimas;
- Kontrolės institucijų darbo priemonių išplėtimas pagal iš trečiųjų šalių gautą informaciją.

Tęsinys kitame puslapyje

R priedo tęsinys

Juridinių asmenų sutarčių sudarymas ne rinkos kainomis (pajamų slėpimas, siekiant išvengti PVM ir pelno mokesčio)

- LR pridėtinės vertės mokesčio įstatymo tobulinimas (griežtinant PVM atskaitos sudarymo tvarką, ribojant 0 proc. PVM tarifo taikymo galimybes, tikslinant PVM neapmokestinamų prekių bei paslaugų sąrašą ir pan.);
- LR pelno mokesčio įstatymo tobulinimas: pelno mokesčio deklaravimo ir mokėjimo terminų priartinimas prie mokesčio laikotarpio pabaigos; siekiant išvengti nepagrįsto apmokestinamojo pelno mažinimo – reprezentacinių sąnaudų pripažinimo tvarkos griežtinimas ir kt.);
- Kontrolės institucijų bendradarbiavimo intensyvinimas, sudarant tarpžinybinę darbo grupę, kuri rengtų kovos su PVM vengimu ir sukčiavimu priemones valstybės mastu;
- Iš trečiųjų šalių gautos informacijos apie galimai mokesčių vengiančius juridinius asmenis naudojimo numatymas, išplėtimas tikslinių tikrinimų prekių pardavimo ir paslaugų teikimo vietose, kuriose paprastai atsiskaitoma grynaisiais pinigais.

Užsienio juridinių vienetų, vykdančių ekonominę veiklą Lietuvoje, nuolatinės buveinės neįregistravimas, siekiant išvengti mokesčių

- LR Mokesčių administravimo įstatymo papildymo inicijavimas, nustatant prievolę mokesčių mokėtojams teikti mokesčių administratoriui duomenis apie užsienio vienetams išmokėtas ir iš jų už suteiktas paslaugas (parduotas prekes) gautas sumas.

¹ Siūlymas siejamas su teisės aktų nuostatų pakeitimu, įpareigojant darbdavį sumokėti darbuotojui (informavusiam kontrolės institucijas apie neoficialiai jam siūlomą darbo užmokestį) ne tik jam priklausantį darbo užmokestį, bet ir trigubo dydžio nelegaliai moketo atlyginimo baudą ir (arba) įteisinant draudimą tam tikrą laikotarpį tokį darbuotoją atleisti iš darbo.

² Pagal LR Gyventojų pajamų mokesčio įstatymą juridinių asmenų išmokos fiziniams asmenims skaidomos į *A klasės* (joms priskiriamas darbo užmokestis ir kt. su darbo santykiais susijusios išmokos) ir *B klasės* (joms priskiriamos su darbo santykiais nesusijusios išmokos – apmokėjimai pagal įvairias sutartis ir kt.).

³ Individualios veiklos vykdymas įsigijus verslo liudijimą yra itin menkai kontroliuojamas dėl šios veiklos pajamų apmokestinimo specifikos – nustatyto dydžio gyventojų pajamų mokestis sumokamas įsigyjant verslo liudijimą, todėl gautos pajamos „nekontroliuoja“ su sumokėto mokesčio dydžiu.

Sudaryta autorės.